

Şeyma Ay Arçın, *İsrail ve Yahuda Krallıkları Tarihi -Atalar Devrinden Asur ve Babil Hâkimiyetine Kadar-*,
(Ayışığı, İstanbul, 2016, 120 sayfa.)

Etnik ve dini bir grup olarak Yahudiler kadim bir tarihe sahiptir. Yaklaşık 4000 yıllık bu tarih hakkında bilgi edinebileceğimiz birincil kaynak Yahudilerin kutsal metni Tanah'tır. Bu metin, İsrail halkının kökenleri ve tarihine dair yapılan çalışmaların büyük bir kısmı için uzun süre tek referans kaynağı olmuştur. Kendine has dili ve dinî bir metin olma özelliği de göz önünde bulundurulduğunda, Tanah'ın araştırmalarda başvurulan yegâne kaynak olması, tarih bilimi açısından metodolojik bir sorun teşkil etmiştir. Ancak yakın zamanda bugünkü İsrail topraklarını da içine alan Mezopotamya uygarlıklarına ait kalıntıların gün yüzüne çıkarılmasıyla bu sorunun çözümüne ilişkin bir imkân doğmuş, keşfedilen yeni veriler ışığında İsrail tarihinin güncellenmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Esikağ tarihi alanında çalışmalar yapan Şeyma Ay Arçın'ın *İsrail ve Yahuda Krallıkları Tarihi* adlı eseri, bu hususun önemine işaret eder niteliktedir. Yazar, M.Ö. 2000 yılına tarihlenen Yorgan Tepe (Nuzi) kayıtlarından, Antik İsrail'e komşu Hitit ve Sümer metinlerinden ve Asur krallığına ait yazıtlardan kesitler alıntılararak okuyucuyu araştırmada kullandığı kaynakların bir kısmıyla tanıştırmaktadır. Amacı ve takip ettiği yöntem itibarıyla bu eser, dinler tarihi ya da Yahudi teolojisi çalışmasından öte arkeolojik verilere, antik yıllıklara ve yazıtlara dayalı bir tarih araştırmasıdır.

İki bölümden oluşan eserin giriş kısmında yazar, kökeninin Tanah dışındaki kaynaklarda var olduğu savından hareketle *İbrani* kelimesinin, Tanah öncesi süreçteki varlığına işaret etmektedir. Arçın, İbrani adının Mısır'da ortaya çıkarılan Amarna mektuplarında, Eski Babil dönemine tarihlenen Mari metinlerinde, Yorgan Tepe kayıtlarında ve M.Ö. 1500 yılına tarihlenen bir Hitit metninde benzer ifadelerle geçtiğini belirtmektedir. Bu sebeple *İbrani* isminin İsrail halkına mahsus olmadığını, kelimenin bölge uygarlıkları tarafından İsrail halkı gibi göçebe olup buldukları ülkede yabancı statüsünde olan sosyal grupları ifade etmede de kullanıldığını ileri sürmektedir (s.12).

Arçın, birinci bölümde İsrail halkının en eski devirlerini Atalar ve Hâkimler dönemi olmak üzere iki kısımda ele almaktadır. Tanah'ın anlatisıyla arkeolojik verileri karşılaştıran müellif, ikisinin çeliştiği noktalarda tarihçilerin kanaatlerini de zikrederek konu hakkında kendi görüşünü ifade etmektedir.

Yaratılışı ve Hz. Âdem ile başlayan insanlığın öyküsünü anlatan Tanah'a göre İsrail halkının atası Avram'dır. Fakat Arçın, Avram isminin M.Ö. 2 bin yılına tarihlenen Yorgan Tepe kayıtlarında sıkça rastlanan bir şahıs ismi olduğunu kaydetmektedir. Yazar, Tanah'ta geçtiği üzere Hz. İbrahim'in Tanrının emriyle Kenan ülkesine göç etmesinin M.Ö. 18. yüzyılın ikinci yarısına tekabül ettiğini düşünmektedir(s.17). Atalar bölümünün devamında Arçın, Yakub'un oğlu Yusuf'un yaşam öyküsünün anlatıldığı kısımda Tanah'a şöyle bir eleştiri getirmektedir. Bilindiği üzere Tanah, Yusuf dönemini anlatırken Mısır yönetimi için *Firavun* unvanını kullanmaktadır. Oysa Yusuf zamanında yönetici hanedan Hiksoslar için *Firavun* isimlendirmesi söz konusu değildir. *Firavun* unvanının, Hiksoslar sonrasında kullanılmaya başladığını tarihsel veriler üzerinden ele alan yazar, Tanah'ın bu unvanı Yusuf dönemi için ifade etmesinin bir anakronizm örneği olduğuna dikkat çekmektedir (s.24).

Arçın'a göre, Hz. Musa'nın yaşamının önemli kısmı, Tanrının buyruğuyla İsrailoğulları'nı Mısır'dan çıkarmak için gelmesiyle başlamaktadır. Tam da bu noktada müellif, Tanah'ın Mısır'dan çıkışa ilişkin verdiği M.Ö. 1447 tarihinin yanlış olduğunu, Çıkış olayının 13. yüzyıldan daha önce gerçekleşmeyeceğini ifade etmektedir. Çünkü ona göre Tanah'ta belirtilenin aksine tarihi veriler bağlamında, İsrailoğullarının Kenan ülkesinde M.Ö. 1200'lerden öncesinde yerleşik olduklarına dair bir ize rastlanmamıştır (s.27-28).

Yazar kitabın ikinci bölümünde altın çağ olarak kabul edilen birleşik krallık dönemini yani Kral Davut ve oğlu Süleyman zamanını incelemektedir. Kral Davut döneminde İsrail halkının ulus olma bilincini kazanmaya başladığını belirtmektedir. Davut'tan sonra kral olan Süleyman'a ve onun dönemine dair bilgileri Tanah'ın ayrıntılı şekilde verdiğini zikreden Arçın'a göre kral Süleyman'ın dönemini efsanevi kılan şey, yaptığı icraatlardır. Çünkü o, Kudüs'te inşa ettirdiği tapınak, şehirlerin etrafına yaptırdığı surlar, askeri düzenlemeler, vergi idaresi ve politik amaçla yaptığı evliliklerle devlet düzenine geçişi sağlamış ve göçebelikten yerleşik hayata geçen bir topluluğa ulus olma bilincini yerleştirmiştir (s.47).

İkinci bölümün devamında yazar, Süleyman döneminde getirilen yeni uygulamaların, krallığın kuzey kabileleri tarafından dirençle karşılandığını belirtmekte, kabileden devlet sistemine geçişte yaşanan değişimlerin beraberinde bölünmeyi getirdiğini ifade etmektedir (s.47). Bu hususta, başkent Kudüs ile krallığın kuzeydeki merkezi Samaria şehri arasındaki rekabetin ve ağır vergilerin etkisi olduğunu ileri sürmektedir. Nitekim Süleyman

döneminde ağır vergilerden bunalan İsrail halkının, oğlu Rehoboam döneminde isyan ettiği ve neticede ülkenin, kuzeyde İsrail Krallığı ve güneyde Yahuda Krallığı olmak üzere ikiye ayrıldığı bilinmektedir. Bu noktada yazar, krallığın ikiye bölünmesinin Kral Süleyman'ın yabancı kadınlarla yaptığı evlilikler nedeniyle verilmiş ilahi bir ceza olduğunu bildiren Tanah ifadelerine de yer vermektedir (s.49).

Müellif, ikinci bölümde İsrail ve Yahuda Krallıklarını ele alırken Tanah'tan, Moav ve Asur Krallıklarına ait yıllıklardan kesitlere yer vermektedir (s.54-82). Tanah'ta geçen anlatımla Asur kayıtlarını karşılaştıran yazar, İsrail, Asur ve Moav kralları arasındaki mücadele ve ittifakları aktararak İsrail krallığının siyasi tarihini özetlemektedir. Arçın, coğrafi olarak daha korunaklı bir bölgede kurulmuş olan Yahuda krallığının, hem İsrail Krallığı ile hem de Asur, Mısır ve Babil krallıklarıyla mücadele ettiğini belirtmekte, Tanah ve yazıtları irdeleyerek Yahuda Krallığının siyasi, ekonomik ve dini alanda yaptıkları icraatları aktarmaktadır. Süleyman tapınağının başkent Kudüs'te bulunmasının Yahuda krallığına dinî merkeze sahip olma açısından bir üstünlük kazandırdığını dile getirmektedir. Buna rağmen hem Yahuda hem de İsrail krallıklarında yönetime gelen bazı kralların Asur tanrılarına tapınarak halk nazarında yabancı tanrıların benimsenmesine ön ayak olduğu görülmektedir. Nitekim bu sebeple Asur tanrıları adına tapınaklar inşa ettirildiği ve bu tanrıların heykellerinin birçok yerde görünür hale geldiği nakledilmektedir (s.82). Yazar bu hususun temel gerekçelerinden birinin kralların farklı etnik kökenlerden gelen kadınlarla evlenmesi olduğunu ileri sürmektedir. Böylelikle yabancı inançların ülkede daha rahat bir şekilde karşılık bulduğu kanaatinde (s.52).

Sonuç bölümünde yazar, İsrail halkının Hz İbrahim ile başlayan göç olgusunun, İsrail Krallığının Asurlular tarafından, Yahuda Krallığının Babilliler tarafından yıkılıp halklarının topraklarından sürülmesiyle devam ettiğini ve *diaspora* kavramının köklerinin buraya değin uzandığını dillendirmektedir (s.90). Arçın eserini, Asur ve Babil hâkimiyetine kadar İsrail siyasi tarihinin genel bir değerlendirmesini yaparak noktalamaktadır. İsrail ve Yahuda Krallıklarının yıkılışına kadar İsrail halkının siyasi tarihini oldukça kısa ve öz şekilde sunan yazar son sözünde, metinde vurguladığı noktaları tekrar etmekte, İsrail Tarihinin genel haritasını çizerek eserin kısa bir özetini yapmaktadır. Yazarın çalışmasını daha kapsamlı ve ayrıntılı bir baskı ile tamamlamasının, eserin amacına ulaşması adına isabetli/yararlı olacağı kanaatindeyiz.

İsrail'in erken tarihini ve ilk krallıklar dönemini kronolojik olarak sunan Arçın, bölge uygarlıklarının metinlerini ve arkeolojik verileri Yahudi kutsal literatürüyle karşılaştırarak okuyucunun konuya tarih bilimi ekseninden bakmasını sağlama çabasındadır. Araştırmasında referans gösterdiği kaynakların zenginliği ve takip ettiği yöntem, eserin ilmi titizlikle ortaya konduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bu çalışma, İsrail tarihi ve Yahudilik söz konusu olduğunda Yahudi kutsal metin külliyatı dışındaki kaynakların da Yahudilik araştırmalarında kayda değer bir konuma sahip olduğuna temas etmektedir. Yahudilik üzerine araştırmalarda bulunanlara farklı bir bakış açısı sunmayı hedefleyen ve konuya ilgi duyan okurların dikkatlerinden kaçmaması gereken bir eser niteliğindedir.

Rumeysa Tanrıver

Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi